

ԳՆԱՃՐ, ՓՈՂՐ ԵՎ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԸ

Տնտեսագիտության ժամանակակից տեսության հիմնարար դրույթներից մեկն այն է, որ տնտեսությունում գների կայունությունը երկարատև ժամանակահատվածում կայուն տնտեսական աճի ապահովման համար կարևոր նախադրյալ է հանդիսանում: Այդ իսկ պատճառով գրեթե բոլոր երկրների կենտրոնական բանկերի մասին օրենքներում (այդ թվում և «ՀՀ ԿԲ մասին օրենքում») հենց գների կայունության ապահովումն է սահմանված որպես գլխավոր նպատակ: Հայտնի է նաև, որ կայուն տնտեսական աճն ուղեկցվում է որոշակի ցածր գնաճով, այսինքն՝ գների կայունության հասկացության ներքո ենթադրվում է գնաճի որոշակի բնականոն մակարդակ: Այս պատճառով էլ երկարատև ժամանակահատվածում կայուն տնտեսական աճի ձեռքբերման նկատառումով կենտրոնական բանկերը նպատակադրում են գնաճի որոշակի, ցածր մակարդակ: Ընդ որում, տարբեր երկրներում այն տարբեր է և գտնվում է 2%-ից 6%-ի սահմաններում: Սակայն արդեն տարեկան 4-5% գնաճի արձանագրումը որոշ երկրներում մտահոգությունների տեղիք է տալիս տնտեսական աճի ապահովման առումով, և այդ երկրների ԿԲ-ները հետևողականորեն նվազեցնում և կայունացնում են գնաճի տեմպերը, չեզոքացնում բարձր գնաճի սպասումները, ապահովում գների կայունություն:

Ի՞նչ է իրենից ներկայացնում գնաճը:

Գնաճն իրենից ներկայացնում է գների ինդեքսի աճի տեմպ, իսկ յուրաքանչյուր ոլորտի գների ինդեքսի աճի տեմպն էլ այդ ոլորտում գնաճ է. օրինակ սպառողական շուկայում՝ սպառողական գների ինդեքս, ընդհանուր տնտեսությունում՝ ՀՆԱ-ի դեֆլյատորը, արտաքին առևտրում՝ արտահանման գների ինդեքս, ներմուծման գների ինդեքս և այլն: Սակայն, ինչպես համաշխարհային տնտեսությունում, այնպես էլ ՀՀ-ում գնաճ ասելով ի նկատի է առնվում սպառողական գների ինդեքսի (ՄԳԻ) աճի տեմպը՝ որպես հասարակության համար առավել շոշափելի երևույթ: Հենց այդ պատճառով ՀՀ ԿԲ կողմից նպատակադրվում է սպառողական շուկայում գների ինդեքսի աճը, որի առավելագույն մակարդակը սահմանվում է 3%:

Սակայն գնաճը, լինելով մի կոնկրետ ոլորտի՝ սպառողական շուկայի գների շարժն արտացոլող ցուցանիշ, միևնույնն է, ճշգրտորեն չի արտահայտում ամհատական սպառողների ծախսերի աճը, քանի որ յուրաքանչյուրն ունի սպառման առանձնահատուկ կառուցվածք, իսկ այն միջինացված է: Օրինակ ՀՀ-ում ներկայումս ՄԳԻ-ն հաշվարկվում է 6800 (վերջին անգամ կատարված հետազոտությունը) տնային տնտեսությունների կողմից սպառողական 400 ապրանքների և ծառայությունների վրա կատարված ծախսումների միջին ցուցանիշի և համապատասխան գների փոփոխությունների միջին կշռված ցուցանիշի միջոցով: Եվ քանի որ ՀՀ-ում բարձր է աղքատության մակարդակը, ըստ ԱՎԾ տվյալների՝ 39%, ապա առաջին անհրաժեշտության սպառման ապրանքների տեսակարար կշիռը բավականին բարձր է սպառողական զամբյուղում: Եվ եթե ընտանիքի սպառողական ծախսերում մեծ տեսակարար կշիռ են կազմում հացը և կարտոֆիլը, դրանց գների աճի արդյունքում այդ ընտանիքի համար գնաճը կլինի ավելի բարձր, քան այն ընտանիքի համար, որը քիչ է սպառում հաց և կարտոֆիլ, և փոխարենը սպառում է այնպիսի ապրանքներ, որոնց գները կամ չեն աճել, կամ նվազել են: Օրինակ, 2005 թվականին արձանագրվել է շինարարության ոլորտի դեֆլյատորի 14.9% աճ, անշարժ գույքի գների էական աճ: Սակայն, նշվածները ոչ մի առնչություն չունեն սպառողական գների ինդեքսի հետ, այն գների, որոնց կայուն և ցածր մակարդակի ապահովմանն էլ ուղղված է ԿԲ դրամավարկային քաղաքականությունը: Եվ այդ աճերը ոչ մի կերպ չեն կարող արտացոլել սպառողական գների ինդեքսում, որը ներառում է 400 ամենալայն, ամենահաճախ սպառվող ապրանքները:

ՀՀ կենտրոնական բանկը նույնպես գների կայունության ներքո ի նկատի ունի տնտեսական երկարաժամկետ, կայուն աճին չխոչընդոտող գնաճի մակարդակ: Գնաճի այդ մակարդակը գնահատվել է և տատանվում է մինչև 3%-ի շրջանակներում, հետևաբար՝ Հայաստանի Հանրապետությունում գների կայունությունը համապատասխանում է մինչև 3% գնաճի մակարդակին:

Վերջին տարիներին ԿԲ-ին հաջողվել է ապահովել գների կայունություն և, չնայած ըստ տարիների գնաճի տատանողականությանը, պայմանավորված տարբեր գործոններով (արտաքին շուկ, գյուղատնտեսության ոլորտի ցածր աճ և այլն), 1998-2005 թվականի ընթացքում միջին տարեկան գնաճը կազմել է 2%: Ըստ էության, երկարատև ժամանակահատվածում գնաճի կայուն և ցածր նպատակային ցուցանիշը պահպանվել է: Իսկ օրինակ 2003 թվականին համաշխարհային շուկայում հացամթերքի գնի թանկացման արդյունքում արձանագրված 8.6% գնաճը չի զսպվել, թեև տարեկան գնաճը գերազանցել է նպատակային ցուցանիշը: Վերջինս ապահովելու համար ԿԲ-ն պետք է կրճատեր փողի առաջարկը, սակայն դրանով կզսպեր տնտեսական ակտիվությունը: ԿԲ-ն հաշվի առնելով այն, որ հացամթերքի աճը մեկանգամյա է և սպասումներ չի ձևավորելու տնտեսվարող սուբյեկտների մոտ, ինչպես և եղավ, թույլ տվեց, որ գնաճը գերազանցի նպատակային ցուցանիշը:

Անդրադառնալով ԿԲ դրամավարկային քաղաքականության ռազմավարությանը, պետք է նշել, որ մինչև 2006 թվականը, ԿԲ-ը դրամավարկային քաղաքականություն իրականացնելիս առաջնորդվում էր փողի քանակի կարգավորման սկզբունքներով: Վերջինս ենթադրում էր, տնտեսության կողմից պահանջվող փողի քանակության ճշգրիտ գնահատում և դրան համապատասխան փողի առաջարկի ապահովում: Այս պայմաններում պետք է ապահովվեր ԿԲ գլխավոր նպատակի՝ գնաճի մինչև 3% նպատակային մակարդակը: Իհարկե պետք է նշել, որ ԿԲ կողմից դրամավարկային քաղաքականության մշակման և իրականացման ընթացքում հաշվի են առնվում նաև երկարաժամկետ կայուն տնտեսական աճի և վճարային հաշվեկշռի կայունության ապահովման հիմնախնդիրները: Այս պարագայում, եթե ԿԲ կողմից առաջարկվող փողի քանակությունը գերազանցում է տնտեսության կողմից պահանջվող քանակությանը, ապա դա գնաճի պատճառ կարող է հանդիսանալ:

Ասվածը ավելի պարզ դարձնելու համար, նշենք, որ ՀՀ տնտեսության մեջ փողի պահանջվող քանակությունը պայմանավորող առանցքային գործոն է հանդիսանում երկրում արտադրված ապրանքների և ծառայությունների ծավալների իրական աճը, կամ այլ կերպ ասած՝ իրական ՀՆԱ աճը: Փաստորեն, այն դեպքում, երբ տնտեսության

մեջ առկա փողի քանակությունը ապահովված չէ առաջարկվող ապրանքների և ծառայությունների անհրաժեշտ քանակով, ապա սա բերում է գների բարձրացման: Հայ որոշ տնտեսագետներ կարծիք են հայտնում, որ ինչքան էլ ավելացնի Կենտրոնական բանկը փողի քանակը գնաճ տեղի չի ունենա, քանի որ Հայաստանում ներմուծումը շատ մեծ է և կարող է լրացուցիչ ավելանալ՝ ապահովելով այդ փողի աճին համապատասխան ապրանքներ և ծառայություններ: Սակայն նման մոտեցումը կարող է մեծ հիմնախնդիրներ առաջացնել մի քանի պատճառներով:

Նախևառաջ փողի քանակի ավելացումից հետո ներմուծումը միանգամից չի ավելանում: Այն պահից, երբ մարդիկ ունենում են ավելի շատ փող և ցանկանում են գնել շատ ապրանքներ մինչև ներմուծողների կողմից այդ պահանջարկի զգալը և ապրանքների ծավալի ավելացումը ընկած է որոշակի ժամանակահատված: Դրա պատճառն այն է, որ ներմուծողները գործում են արդեն կնքած պայմանագրերի ներքո և բացի դրանից ժամանակ է հարկավոր, որ ուղղակի ֆիզիկապես այդ ապրանքները տեղափոխվեն Հայաստան: Այդ ժամանակաշրջանի ընթացքում լրացուցիչ փողը կարող է բերել տեղական արտադրության ապրանքների գների աճի, որն արդեն ցանկալի երևույթ չէ և բավականին ռիսկային է:

Մյուս կողմից ներմուծման ավելացման համար մարդիկ պետք է գնեն արտարժույթ, որպեսզի վճարեն դրա դիմաց և հետևաբար արտարժույթի նկատմամբ կավելանա տնտեսության պահանջարկը: Այստեղ հնարավոր են երկու դեպք:

1. Կենտրոնական բանկը պետք է վաճառի իր արտարժույթային պահուստները փոխարժեքը կայուն պահպանելու համար, իսկ այդ պահուստները ներկայացնում են երկրի ռազմավարական պաշարները և սահմանափակ են: Իսկ արտարժույթ վաճառելով Կենտրոնական բանկը պետք է գնի հայկական դրամ, որը կկրճատի ավելացրած փողի քանակը և կչեզոքացնի սկզբնական դրական ազդեցությունը: Բացի դրանից արհեստականորեն պահպանվող փոխարժեքը ցանկացած պահի կարող է դառնալ սպեկուլյանտների հարձակման թիրախ, որը կվնասի երկրի ֆինանսական կայունությունը:
2. Եթե Կենտրոնական բանկը չմիջամտի արտարժույթային շուկային, ապա տեղի կունենա փոխարժեքի արժեզրկում, որը կթանկացնի ներմուծվող ապրանքների դրամային գները և նորից կբերի երկրում գների մակարդակի բարձրացմանը:

Փաստորեն, այս նկատառումներից ելնելով, ներմուծումը որպես փողի ապրանքային ծածկույթ դիտարկելը նպատակահարմար չէ, քանի որ մեծ է երկրում

գնաճի ավելացման ռիսկը: Հակառակ դեպքում ոչ մի երկիր գնաճ չէր ունենա, քանի որ ցանկացած երկրի համար ներմուծումը կծածկեր փողի քանակի ավելացումը, կամ որ նույնն է գնանկում նույնպես տեղի չէր ունենա, քանի որ ներմուծված ապրանքների ծավալը շատ արագ կկրճատվեր:

Ընդհանուր առմամբ, շրջանառությունում առկա փողի քանակի բավարար լինելը երկարաժամկետ հատվածում կարելի է գնահատել այնքանով, որքանով որ դրա արդյունավետ կառավարման միջոցով կարելի է հասնել մակրոտնտեսական հիմնական նպատակներին (գնաճի ցածր և կայուն մակարդակ, տնտեսական աճ): Այս առումով նշենք, որ վերջին ութ տարիների միջին ցուցանիշներով ՀՀ-ում գրանցվել են տնտեսական աճի բարձր և գնաճի ցածր տեմպեր:

Մյուս կողմից՝ կարճաժամկետ հատվածում փողի առաջարկի բավարար լինելու մասին կարելի է դատել դիտարկելով այնպիսի տնտեսական ցուցանիշներ, ինչպիսիք են բանկային համակարգի ավելցուկային իրացվելիության մակարդակը և տոկոսադրույքները: Եթե դիտարկենք 2005թ-ին բանկային համակարգում առկա ավելցուկ իրացվելիության մակարդակը, ապա կարելի է ասել, որ տարվա ընթացքում այն եղել է բավականին բարձր մակարդակի վրա (2005թ-ի հունվար-դեկտեմբեր ամիսներին շուրջ 13 մլրդ դրամ): Նշենք, որ տարիների ընթացքում, տնտեսական աճին և բանկային համակարգի կողմից տնտեսությանը սպասարկման ծավալների ընդլայնմանը զուգընթաց ավելացել է նաև ավելցուկ իրացվելիության մակարդակը: Համեմատության համար նշենք, որ 2003 թ-ին բանկային համակարգում առկա իրացվելիության մակարդակը կազմել էր 3.6 մլրդ դրամ, իսկ 2004 թ-ին շուրջ 4.7 մլրդ դրամ:

Ինչ վերաբերում է տոկոսադրույքների վարքագծին, ապա նշենք, որ ինչպես և նախորդ տարիներին, 2005 թվականին ևս, դիտվել է տոկոսադրույքների նվազում, որը նորից վկայում է ԿԲ դրամավարկային քաղաքականության ընդլայնողական ուղղվածության և տնտեսությանը փողի բավարար քանակությամբ ապահովելու մասին: Այսպես՝ ՊՊ առաջնային շուկայում տեղաբաշխված 9-12-ամսյա և 1 տարուց ավելի ժամկետայնությամբ պարտատոմսերի եկամտաբերությունը տարեսկզբի համապատասխանաբար 5% և 5.6%-ից դեկտեմբեր ամսին նվազել է մինչև 3.8% և 5.1%-ի: Նվազում է արձանագրվել նաև առևտրային բանկերի կողմից ՀՀ դրամով տրամադրված վարկերի տոկոսադրույքներում՝ շուրջ 1.5 տոկոսային կետով, դեկտեմբերին կազմելով 19.1%:

Վերը նշվածից հետևում է, որ այսօր ՀՀ տնտեսության մեջ շրջանառվող փողի քանակությունը բավարար է և համահունչ է ներկա մակրոտնտեսական իրավիճակին:

Ի դեպ, սկսած 2006 թվականից ՀՀ Կենտրոնական բանկը ընդունել է միջազգային պրակտիկայում վերջին տարիներին լայն տարածում ստացած գնաճի նպատակադրման ռազմավարությունը, որի ներքո հետևում է ոչ միայն տնտեսությունում փողի քանակությանը, այլ նաև գնաճը պայմանավորող այլ գործոնների: Եվ, ըստ էության, այս մոտեցումը Կենտրոնական բանկին հնարավորություն կտա առավել ճկուն արձագանքել տնտեսության արագորեն փոփոխվող պայմաններին և ավելի արդյունավետ կառավարել գնաճը: